

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора Дегтяренко Тетяни Миколаївни
на дисертацію Чеботарьової Олени Валентинівни «Теорія і методика
трудового навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та
інтелекту», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних
наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка**

Модернізація змісту освіти та впровадження сучасних інноваційних технологій навчання розкриває значні можливості для інтенсифікації навчального процесу, отримання якісної освіти дітьми з особливими освітніми потребами.

Основною метою навчання і виховання таких дітей, відповідно до Закону України «Про освіту» та концепції «Нова українська школа», є повноцінна інтеграція в суспільство, тому проблеми удосконалення системи трудового навчання учнів з комплексними порушеннями розвитку є актуальними і потребують вирішення.

Дисертаційне дослідження Чеботарьової Олени Валентинівни присвячене проблемі трудового навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту, що є ключовою умовою їхнього особистісного розвитку, засвоєння освітніх та життєвих компетентностей. Провідним засобом їхньої соціалізації виступає процес трудового навчання.

Системний теоретико-методичний аналіз психолого-педагогічної літератури, ґрунтовно проведений автором, дозволив констатувати недостатню розробленість питання теорії і методики трудового навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту, необхідність обґрунтування теоретико-методологічних основ їх трудової підготовки, розроблення цілісної безперервної системи трудового навчання учнів для подальшої професійно-трудової освіти в умовах ринкових відносин.

У зв'язку з цим дисертантка ставить перед собою наступні завдання:
1) узагальнити науково-теоретичні дослідження щодо організації трудового

навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту; 2) обґрунтувати теоретико-методологічні засади та визначити концептуальні підходи до теорії і практики трудового навчання школярів; 3) експериментально дослідити стан сформованості трудової компетентності школярів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту; 4) розробити та апробувати методичну систему трудового навчання школярів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту у спеціальному закладі загальної середньої освіти; 5) визначити технологічне її забезпечення.

Відповідно до поставлених завдань автор розгортає дисертаційне дослідження, у якому представлено системний теоретико-методичний аналіз літературних джерел з проблеми, методику та результати констатувального і формувального експерименту та сформульовані висновки. Структура дисертації продумана, експериментальні матеріали дослідження пройшли апробацію. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації Олени Валентинівни, забезпечується вдало обраним теоретичним підходом до розуміння проблеми трудового навчання учнів з комплексними порушеннями розвитку, достатньою репрезентативністю вибірки респондентів, узагальненням та систематизацією отриманих експериментальних даних та методів статистичної обробки.

Ознайомлення з дисертацією О. В. Чеботарьової дає підстави для висновку, що поставлені завдання виконано, а мету досягнуто. Цей висновок повною мірою підкріплюється отриманими дисертанткою науковими результатами.

Дисертаційна робота Чеботарьової Олени Валентинівни має класичну для теоретико-експериментальних педагогічних досліджень структуру.

У вступі чітко та вдало визначено методичний апарат дисертаційного дослідження: об'єкт, предмет, мету, завдання, методи та теоретико-методологічну основу.

У першому розділі **«Науково-методичні основи навчання школярів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту»** дисертанткою

грунтовно проаналізовано значний обсяг наукових джерел, які висвітлюють новий підхід до розуміння особливих освітніх потреб у дітей з комплексними порушеннями розвитку, сутність якого полягає у пріоритетності соціальної моделі допомоги дітям з особливими освітніми потребами, яка передбачає гнучкість системи корекційно-розвивального навчання та психолого-педагогічного супроводу, сприяє забезпеченню рівних прав на отримання освіти всіма без винятку дітьми. Втім, аналіз результатів теоретичних та практичних досліджень свідчив відсутність організації цілеспрямованих розвідок у напрямі розв'язання зазначеної проблеми.

На нашу думку, особливої уваги заслуговує репрезентований у першому розділі аналіз психолого-педагогічних досліджень зарубіжних і вітчизняних вчених, в яких, в різних аспектах, представлено генезу понять «комплексне порушення», «складне порушення» розвитку. Аналіз досліджень відповідного спрямування дав змогу встановити, що розвиток означеної категорії дітей має свої специфічні особливості, які обумовлюють вибір шляхів корекційно-розвивальної роботи, соціально-трудової реабілітації, професійно-трудового орієнтування та психолого-педагогічного супроводу в системі спеціального навчання.

Дисертантом, з позицій реалізації Концепції Нової української школи, представлено функції спеціального освітнього закладу, який відіграє провідну роль у забезпеченні освітнього процесу таких дітей, і в якому може бути використаний сучасний зміст, методи, організаційні форми та технології трудового навчання, які, у поєднанні з комплексним психолого-педагогічним супроводом, здатні забезпечити досягнення поставленої мети.

У другому розділі **«Теоретико-методичний аналіз сучасного стану дослідження проблеми трудового навчання школярів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту»** розкрито педагогічні аспекти процесу трудового навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту, проаналізовано стан теорії та практики у розв'язанні проблеми забезпечення трудового навчання школярів на різних етапах трудової підготовки

(початковому, загальношкільному, професійно-шкільному).

Чеботарьова О.В. на основі результатів: 1) проведеного нею аналізу науково-теоретичних підходів до системи шкільного навчання учнів, яка пройшла тривалий шлях розвитку та трансформації; 2) досліджень в галузі корекційної педагогіки та спеціальної психології; 3) ретельного аналізу практичного досвіду, доходить до висновку, що вони можуть бути основою для розроблення сучасної методичної системи шкільного навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту, що спрямована на пріоритетний розвиток особистості та створення для цього відповідних умов навчання, які допоможуть надалі випускникам спеціальних закладів освіти бути незалежними і самостійними в дорослому житті.

У третьому розділі – **«Концептуальні засади методичної системи шкільного навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту»**: 1) представлено концепцію дослідження, що ґрунтується на методологічному, теоретичному та дидактико-методичному концептах, які дають змогу виробити цілісні й переконливі уявлення про методичну систему безперервної технологічної освіти учнів з комплексними порушеннями розвитку як про процес і результат спеціально організованого корекційно-розвивального шкільного навчання учнів на усіх етапах шкільної підготовки у спеціальному закладі освіти; 2) обґрунтовано методологічні основи та представлено теоретичну модель системи шкільного навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту у спеціальному закладі загальної середньої освіти. Дисертантка представляє цю систему як складне, багатокомпонентне утворення, що цілісно віддзеркалює освітній процес і вибудовується в результаті узгодженого поєднання всіх елементів шкільного навчання: цілей навчання, змісту, методів, засобів і форм організації, технологій, що утворюють єдину цілісну функціональну структуру, орієнтовану на досягнення означеної мети.

Автор обґрунтовує закономірності функціонування цієї системи та внутрішню її будову, у структурі якої передбачено цільовий, методологічний, організаційно-педагогічний, змістово-процесуальний, результативний блоки.

Під час проведення дослідження встановлено, що ефективність та повнота реалізації системи трудового навчання учнів залежить від урахування педагогічних основ її забезпечення: змісту етапів трудового навчання; показників розвитку та очікуваних результатів на кожному з них; особливостей розвитку дітей; предметів впливу; добору адекватних зазначеному процесові педагогічних засобів.

Дисертанткою визначено та охарактеризовано педагогічні умови, що сприяють організації трудового навчання у спеціальному закладі освіти.

У четвертому розділі **«Стан сформованості трудової компетентності учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту в спеціальному освітньому просторі»** обґрунтовано методику та подано основні результати констатувального експерименту.

Заслуговує на увагу чітке структурування матеріалу четвертого розділу: конкретизація завдань констатувального етапу дослідження, визначення компонентів для з'ясування стану сформованості трудової компетентності учнів.

На основі проведеного дослідження, кількісного та якісного аналізу результатів констатувального експерименту дисертанткою виділено особливості стану сформованості трудової компетентності учнів спеціальної школи та виявлено характер труднощів у дітей у процесі засвоєння загальнотрудових знань та вмінь.

У дослідженні використовувалися основні методи педагогічного дослідження – аналіз, спостереження, вивчення документальних джерел, узагальнення практичного досвіду на уроках професійно-трудоного навчання.

У результатах констатувального дослідження наведено великий масив емпіричних даних, аналіз яких показав низький рівень сформованості усіх компонентів трудової компетентності учнів різновікових груп, що підтвердило необхідність розробки методики розвитку трудових умінь та навичок учнів на уроках трудового навчання.

На особливу увагу у дисертаційній роботі Чеботарьової Олени Валентинівни заслуговують матеріали п'ятого розділу **«Технологічне**

забезпечення методичної системи трудового навчання учнів із порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту», де представлено експериментальну методику формувального експерименту та обґрунтовано її ефективність.

В основу розроблення методики формувального експерименту дисертантом покладено розуміння сутності трудового навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту, його етапності; виявлених особливостей сформованості трудової компетентності учнів за визначеними показниками і відповідно до цього, розроблення цілісної педагогічної технології трудового навчання.

Автором визначено та апробовано технологію трудового навчання школярів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелектуального розвитку, що є системоутворювальним компонентом методичної системи, що спрямована на формування трудової компетентності особистості. Важливими позиціями реалізації цілісної технології трудового навчання у методичній системі їх трудової підготовки є дотримання певної етапності формування трудової діяльності у контексті різних ланок трудового навчання (початкової, основної, заключної), де учні оволодівають усіма необхідними теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками.

Отримані у ході педагогічного експерименту результати доводять, що запропоноване й апробоване авторкою технологічне забезпечення методичної системи трудового навчання учнів із порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту дозволяє суттєво підвищити ефективність їх трудової підготовки.

Проведене Чеботарьовою О.В. наукове дослідження дає підстави для висновку про те, що дисертантка володіє методикою педагогічного дослідження, бачить шляхи вирішення проблеми. Сформульовані автором висновки заслуговують на позитивну оцінку, оскільки за змістом відповідають поставленим завданням та представленим у дисертації матеріалам.

Аналіз матеріалів дисертаційного дослідження Чеботарьової О.В. свідчить про те, що воно заслуговує на позитивну оцінку, оскільки його результати мають

виразну наукову новизну та практичне значення. Зокрема, в дисертаційному дослідженні: 1) вперше розроблено теоретико-методологічні засади та концепцію безперервної технологічної освіти учнів; 2) розроблено та апробовано методичну систему та цілісну поетапну технологію трудового навчання учнів 1-10 класів спеціального закладу загальної середньої освіти для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту; 3) визначено напрями оптимізації трудового навчання учнів.

Вважаємо, що розроблений зміст корекційно-розвивальної роботи, покладений в основу методики формульовального експерименту, може використовуватися не тільки педагогами закладів спеціальної освіти у реалізації трудового навчання, а і викладачами професійної підготовки та майстрами виробничого навчання під час навчання дітей з особливими освітніми потребами у професійно-технічному навчальному закладі.

Зміст матеріалів, наведених в авторефераті, співпадає зі змістом дисертації, а роботи, опубліковані за темою дисертаційного дослідження, повністю висвітлюють отримані результати. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам щодо докторських дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Список використаних джерел свідчить про ерудицію дисертанта, який досконало володіє теоретичними аспектами досліджуваної проблеми. Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю у науково-практичних конференціях різного рівня.

Поряд із загальною позитивною оцінкою рецензованої дисертаційної роботи висловимо деякі зауваження та побажання:

1. У II розділі автором стисло описуються системи трудового навчання в історичному ракурсі, однак на нашу думку цей матеріал необхідно було б подати детальніше.

2. Обґрунтування методики констатувального етапу дослідження навпаки переобтяжено значним аналізом науково-методичної літератури. Слід було подати обґрунтування у більш стислому вигляді.

3. В матеріалах констатувального етапу дисертаційного дослідження бажано було б додати більше ілюстративного матеріалу щодо якості виконання дітьми трудових завдань, що розкрило б наочно особливості сформованості усіх компонентів трудової діяльності учнів.

4. На наш погляд, було б доречно ширше представити зміст корекційно-реабілітаційних заходів щодо розвитку ручної умілості учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та їх інтелекту на кожному з означених етапів реалізації корекційної методики (підготовчому, основному, заключному), які представлені в дисертаційному дослідженні, що значно б посилює корекційно-розвивальну складову отриманих результатів.

5. Вважаємо за доцільне, на матеріалах дослідження, розробити окремі методичні рекомендації щодо формування професійно-трудової компетентності учнів старших класів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту, які могли б використовуватися не тільки педагогами закладів спеціальної освіти у реалізації трудового навчання, а і викладачами професійної підготовки та майстрами виробничого навчання під час навчання дітей з особливими освітніми потребами у професійно-технічному навчальному закладі.

6. У тесті дисертації мають місце деякі технічні помилки.

Однак, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Чеботарьової Олени Валентинівни.

Дисертація написана ясною мовою, з використанням прийнятої термінології. Автор досить коректно використовує відомі наукові методи обґрунтування отриманих результатів, висновків і рекомендацій. Поставлені завдання в цілому виконані.

Це дає підстави для висновку: представлене дисертаційне дослідження Чеботарьової Олени Валентинівни є самостійною, завершеною науковою працею, що має виразну наукову новизну та практичне значення. Автореферат містить основні положення дисертаційного дослідження, а опубліковані наукові праці в цілому відображають зміст дисертації. Результати дослідження пройшли достатню апробацію та знайшли відображення у значній кількості публікацій

у фахових виданнях.

Дисертаційне дослідження «Теорія і методика трудового навчання учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту» відповідає вимогам МОН України щодо докторських дисертацій, а його автор Чеботарьова Олена Валентинівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент

завідувач кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти
Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

д-р пед. наук,
проф. Дегтяренко Т. М.

